

Wpływ relacji małżeńskich na dziecko

Wstęp

Ważnym elementem struktury ludzkiego bytu jest otwartość i dialogiczność. Człowiek realizuje w pełni siebie, wchodząc w kontakt z drugim Ja, tworząc w ten sposób intersubiektywną sferę życia. Spotkanie na płaszczyźnie Ja – Ty stanowi źródłowy punkt wszelkich wspólnotowych form życia. Komunia z drugim człowiekiem opiera się na życiu wartościami i dla wartości. Tym, co człowiek przeżywa w głębi siebie, chce dzielić się z innymi. To wspólne życie wartościami jest wkraczaniem w świat sensu większy od świata Ja – Ty. Relacja ta ma więc charakter transcendentny¹. Fundamentalnym warunkiem powstania więzi międzysobowej i realizacji jej na płaszczyźnie Ja – Ty w postaci My jest dążenie do tego, aby relacja ta ujawniała się na zewnątrz.

Wśród wspólnot na szczególną uwagę zasługuje wspólnota miłości i życia, która zawiązuje się między kobietą i mężczyzną. Wspólnota ta, pierwotna i archetypiczna, na początku dwuosobowa, z istoty swej dąży do rozwoju. Małżonkowie pragną nie tylko być ze sobą i dla siebie, lecz jednocześnie pragną, aby ich miłość owocowała w przyścisaniu na świat dziecka, któremu zdają się mówić: *Bądź z nas, bądź z nami, bo my jesteśmy ze sobą dla ciebie*. To życie miłości kobiety i mężczyzny staje się nową wartością samą w sobie, dlatego dziecko, które przychodzi na świat w rodzinie pełnej miłości, nie jest *rzucone w świat*, ale znajduje się w rękach pełnych delikatności i czułości. Mając kochających rodziców, dziecko przychodzi na świat w sposób godny siebie jako człowiek².

¹ Por. A. Siemianowski, *Człowiek z człowiekiem. Z badań nad istotą życia wspólnotowego*, Gniezno 2009, s. 47–59; *Słownik małżeństwa i rodziny*, red. B. Ozorowski, Warszawa – Łomianki 1999, s. 388.

² Por. A. Siemianowski, dz. cyt., s. 99–104.

Systemowe ujęcie rodziny

Interakcyjne i systemowe podejście do rodziny wskazuje na ważny wpływ relacji między małżonkami na dziecko. Aby w jakiś sposób zrozumieć czy opisać zachowanie dziecka, należy brać pod uwagę obok innych czynników przede wszystkim najbliższe mu otoczenie, czyli rodzinę. Rodzinę można ująć jako całość, jako pewien system posiadający właściwą sobie strukturę, natomiast poszczególne relacje pomiędzy członkami rodziny określa się mianem podsystemów. Każdy z członków rodziny może należeć do kilku podsystemów. Ważnym elementem określającym funkcjonalność rodziny jest jakość granic między podsystemami. Najbardziej optymalnymi są granice wyraźne i jednocześnie elastyczne³. Relacje w małżeństwie w zasadniczym stopniu wpływają na funkcjonowanie całego systemu rodzinnego. Obejmują one tak istotne sfery, jak: komunikacja, jakość kontaktu z innymi czy zaspokajanie potrzeb. Należy podkreślić, iż zasadniczym celem małżeństwa są więzy wzajemnej miłości pomiędzy rodzicami, a od ich jakości zależy prawidłowe funkcjonowanie wszystkich obszarów rodziny.

Wpływ relacji małżeńskich na dziecko

Tym, co decyduje o funkcyjności lub dysfunkcyjności rodziny, jest jakość relacji małżeńskich. Ich wpływ dlatego jest tak wielki, gdyż ich charakter różnicuje funkcjonowanie całych systemów rodzinnych. Poczucie małżeńskiego szczęścia wpływa na klimat rodziny szczególnie w zakresie zaspokajania podstawowych potrzeb. Harmonijne małżeństwo zapewnia również jednorodny pogląd wychowawczy oraz wyższy poziom kompetencji rodzicielskich. Interakcje ze współmałżonkiem mają wpływ na model interakcji z dzieckiem. Konflikt pomiędzy małżonkami często wpływa hamująco na kontakty z dzieckiem. Dla dziecka wzajemne relacje między rodzicami stanowią pierwszy wzór zachowań interpersonalnych, szczególnie na poziomie emocjonalnym. Ten prototypowy charakter relacji rzutuje więc później na stosunek dziecka do innych ludzi. Gdy małżonkowie są zadowoleni ze swojego życia, wpływa to pozytywnie na organizację życia

³ Por. A. Gałkowska, *Percepcja powodzenia małżeństwa rodziców a społeczny obraz siebie ich dorosłych dzieci*, Lublin 1999, s. 65–66; S. Kawula, *Rodzina współczesna – przeobrażenia i przyszłość a wyzwania pedagogiki rodziny*, Olsztyn 2007, s. 21; *Słownik małżeństwa i rodziny*, s. 434–435.

domowego i odwrotnie – dyssatisfakcja relacji małżeńskich wprowadza chaos w życiu rodzinnym i niejednokrotnie powoduje przejmowanie ról dorosłych przez dzieci. Badanie i diagnozowanie wpływu oddziaływania relacji małżonków na kształtowanie postaw dzieci wydaje się obecnie szczególnie ważne, ponieważ na podstawie danych demograficznych można przypuszczać, że coraz więcej dzieci będzie wzrastać w rodzinach rozbitych⁴.

Warto przypomnieć, że atmosfera panująca w domu rodzinnym ma ogromny wpływ na prawidłowy rozwój społeczny dziecka. Dobry klimat w rodzinie panuje wówczas, gdy jej członków łączą pozytywne więzi emocjonalne, takie jak: miłość, szacunek, wzajemne zaufanie, a stosunki między nimi oparte są na współdziałaniu i wzajemnej pomocy.

Wpływ relacji pomiędzy małżonkami na dziecko jest procesem złożonym, ponieważ mechanizm ten generowany jest zależnością o dużym stopniu wzajemności. Narodziny dziecka w znacznym stopniu zmieniają relację małżeńską oraz organizację życia domowego. Najczęściej problemy dziecka powodują konflikt małżeński, z drugiej jednak strony – badania innych autorów wskazują na to, że poprawa stanu dziecka nie ma wielkiego wpływu na złagodzenie problemów małżeńskich. Można jednak wskazać kilka procesów, które – w różnym oczywiście stopniu – uczestniczą w oddziaływaniu diady małżeńskiej na dziecko⁵.

Pierwszym z nich, na który warto zwrócić uwagę, jest modelowanie. Proces ten polega na naśladowaniu, przyswajaniu pewnych postaw poprzez obserwację modelu. Dokonuje się on bez zewnętrznego przymusu, pod wpływem pozytywnego odniesienia do pewnego rodzaju atrakcyjności i mistrzostwa modelu. Dzieci mają silnie wbudowaną tendencję do naśladowania zachowań rodziców, także w wymiarze interpersonalnym. Jeżeli w relacjach pomiędzy rodzicami dominuje wrogość, to istnieje duże prawdopodobieństwo, że dziecko będzie przenosić tę postawę na swoje relacje z innymi ludźmi. Proces modelowania w wyraźny sposób wskazuje na korelację pomiędzy agresją między rodzicami a nasileniem agresywnych zachowań dzieci⁶.

⁴ Por. A. Gałkowska, dz. cyt., s. 66–68.

⁵ Tamże, s. 71–73.

⁶ Tamże; *Słownik małżeństwa i rodziny*, s. 277.

Z badań M. Braun-Gałkowskiej wynika, że dzieci żyjące w rodzinach, w których rodzice są niezadowoleni ze związków, mają również niewłaściwe relacje ze swoim rodzeństwem. Ponadto obserwowanie agresji pomiędzy rodzicami może prowadzić dziecko do wniosku, że jest to właściwy sposób postępowania. Podobnie rozwód rodziców może być uznany przez dzieci za najlepszy sposób rozwiązywania konfliktów małżeńskich. Z drugiej strony – właściwe rozwiązywanie konfliktów, owocujące poprawą sytuacji rodzinnej, może mieć pozytywny wpływ na rozwój dziecka i jego przyszłe relacje interpersonalne. Charakter relacji między rodzicami stanowi dla dziecka pierwszy wzór zachowań interpersonalnych, tym samym – wpływa na zachowanie i stosunek dziecka do innych członków rodziny, a także do ludzi w ogóle. Dziecko obserwując codzienne zachowanie rodziców, ich rozmowy, gesty – wystawione jest na oddziaływanie społecznych prototypów⁷. Dziecko rozwija się poprzez naśladowanie rodziców, czerpie od nich wiedzę, korzysta z doświadczeń, przejmuje ich hierarchię wartości i stara się według niej postępować w swoim życiu. Dzięki naśladowaniu rodziców uczy się rozpoznawać prawdę, dobro i piękno, by w przyszłości na ich fundamentach budować własne życie⁸. Dziecko obserwując relacje między swoimi rodzicami, uczy się istoty związku małżeńskiego, polegającej na uzupełnianiu się i współpracy, dostrzega umiejętność dawania siebie nawzajem i wzajemną pracę w tworzeniu wspólnego dobra.

Kolejną ważną płaszczyzną odniesień dziecka do rodziców jest proces identyfikacji. Jest to proces niezwykle istotny dla rozwoju dziecka, rozumiany jako motywacja do tego, aby być takim jak rodzic. Jeżeli w sytuacji konfliktowej rodzice ujawniają zachowania niekontrolowane, to u dziecka mogą powstać sprzeczne emocje, ponieważ właściwa identyfikacja dokonuje się na bazie pozytywnego związku emocjonalnego. Ponadto, niezadowolona z małżeństwa osoba często krytykuje i deprecjonuje w oczach dziecka partnera, co prowadzi do trudności w identyfikacji z rodzicem tej samej płci. Konflikt między rodzicami może też prowadzić do identyfikacji z agresorem, służącej do redukcji lęku i prowadzącej do wykształcenia się niekorzystnych cech i zachowań⁹. Proces identyfikacji sprawia, że włączone w struk-

⁷ R.K. Merton, *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, Warszawa 2002, s. 222.

⁸ E. Ozorowski, *Małżeństwo jako komunia osób*, w: *Studia nad rodziną*, red. S. Stefanek, K. Wolski, A. Przyborowska, B. Bassa, Warszawa 2003, s. 145.

⁹ Tamże, *Słownik małżeństwa i rodziny*, s. 277.

ture osobowości normy, wartości, zasady uznawane w rodzinie stają się względnie trwałymi cechami charakteru dziecka¹⁰.

Konflikt między rodzicami powoduje u dziecka silny stres, a właściwie dystres, rozumiany jako stan przykrego napięcia, zahamowania, lęk. Oznaki te nasilają się, gdy częstsze są przejawy agresji między rodzicami. Na takie sytuacje dzieci reagują agresją lub zahamowaniem. Reakcje te utrwalają się i ujawniają w momentach odczuwanych jako zagrożenie i mają negatywny wpływ na proces przystosowania społecznego dzieci. Zauważa się, że stresogenny dla dziecka jest nie tylko otwarty konflikt między rodzicami, lecz również nawet niewerbalizowana wrogość między nimi. Samo długotrwałe przebywanie w środowisku, gdzie panują negatywne emocje, jest niekorzystne dla rozwoju dziecka¹¹.

Oczywiście napięcia pomiędzy małżonkami prowadzą do zmian w relacjach rodzice – dziecko, w sposób szczególnie te stosunki mogą ulec pogorszeniu, gdy napięcie osiągnie stan domagający się wyjścia poza diadę. Często obserwowalnym zjawiskiem konfliktów małżeńskich jest zacieśnienie związku jednego rodzica z dzieckiem oraz traktowanie dziecka jako elementu rozgrywki między sobą. Ponadto, rodzice zajęci własnymi konfliktami niejednokrotnie przejawiają mniejszą wrażliwość na potrzeby dziecka oraz reagują z opóźnieniem na jego potrzeby. W wyniku tego dziecko jest pozostawione samemu sobie, co negatywnie wpływa na kształtowanie się jego osobowości i zachowań¹². Tylko małżeństwo, w którym panuje miłość, jest w stanie prawidłowo ukształtować osobowość dziecka¹³.

W problematyce wpływu relacji małżeństwa rodziców na dziecko należy zwrócić również uwagę na sposób, w jaki dzieci interpretują te relacje. Nie można bowiem dziecka traktować jedynie jako biernego podmiotu tych oddziaływań, lecz należy zwrócić uwagę na dziecko jako podmiot aktywny. Chodzi tu o rozpoznanie jego aktywności poznawczej. Analiza ta obejmuje następujące zależności: bliższe i dalsze tło konfliktu, sposób rozumienia konfliktu przez dziecko, emocje dziecka oraz strategie zmagania się ze stresem¹⁴.

¹⁰ M. Kalinowski, *Rodzina środowiskiem kształtowania postaw prospołecznych*, w: *Małżeństwo i rodzina w nowoczesnym społeczeństwie*, red. L. Dyczewski, Lublin 2007, s. 146–147.

¹¹ Por. A. Gałkowska, dz. cyt., s. 74.

¹² Tamże, s. 75–79.

¹³ Por. E. Sujak, *Klimat uczuciowy życia rodziny*, w: *Spojrzenie na współczesną rodzinę w Polsce*, red. A. Podsiad, A. Szafrąńska, Warszawa 1981, s. 80.

¹⁴ Tamże.

Sposób reakcji dziecka na konflikt rodziców może zależeć od kontekstu, w jakim konflikt się pojawił. Mogą tu mieć wpływ czynniki odległe i bliższe. W kontekście dalszym wyróżnia się poprzednie doświadczenie z konfliktami, klimat emocjonalny rodziny, temperament i płeć dziecka. Wpływ poprzedniego doświadczenia z konfliktami na aktualną reakcję dziecka zależy od jego zdolności pamięciowych, dzięki czemu dziecko przewiduje przebieg aktualnego wydarzenia. Nie bez znaczenia jest również to, w jaki sposób rodzice wyjaśnili mu zaistniałe uprzednio sytuacje. Młodsze dzieci nie rozumiejąc, że można wobec jednej osoby mieć ambiwalentne uczucia, mają tendencję do obwiniania siebie za złość rodzica. Skutki stresu zależą również od klimatu emocjonalnego rodziny. Im lepszy, właściwszy klimat emocjonalny, tym oczywiście skutki stresu są mniejsze i krótkotrwałe. Sposób, w jaki na dziecko wpływają konflikty rodziców, jest modyfikowany również przez temperament dziecka. Dzieci wrażliwsze będą mocniej odczuwać i bardziej afektywnie reagować na konflikty rodziców. U dzieci o tendencjach agresywnych można spodziewać się w wyniku stresu wzrostu agresji, a u dzieci wrażliwych większego wycofania. Reakcje na konflikty małżeńskie w pewien sposób zależą też od płci dziecka. Dziewczęta mają tendencję do ujawniania oznak dystresu, chłopcy natomiast częściej reagują agresją. Według niektórych badań, chłopcy ponoszą większy uszczerbek psychiczny w wyniku konfliktów między rodzicami niż dziewczęta¹⁵.

Czynniki składające się na bliższe tło konfliktu: to przewidywanie przebiegu konfliktu oraz nastrojów dziecka. W zależności od tego, jak dziecko odczytuje zachowania rodziców na bazie poprzednich doświadczeń i przewiduje ich dalszy przebieg, poziom stresu może się zwiększać lub utrzymywać na stałym poziomie. Ostrość reakcji na stres zależy też od aktualnego nastroju dziecka. Jednak przy wysokiej intensywności konfliktu aktualny nastrój dziecka nie ma znaczenia¹⁶.

Wobec konfliktu rodziców dziecko zadaje sobie podstawowe pytania: Co się dzieje? Dlaczego? Co mogę z tym zrobić? Wśród młodszych dzieci wobec zaistniałej sytuacji pojawiają się tzw. procesy pierwotne. Dziecko swoją opinię opiera przede wszystkim na ocenie emocjonalnej. Konflikt między rodzicami budzi w nim strach i obawy przed tym, by ktoś lub ono samo nie doznało krzywdy. Lęki te dotyczą również obawy przed utratą. Wśród dzieci starszych uruchamiają się

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Por. A. Gałkowska, dz. cyt., s. 80–81.

procesy wtórne, w których dokonują atrybucji przyczyny i odpowiedzialności oraz starają się odpowiedzieć na pytanie, czy same mogą sobie z nim poradzić. Najczęściej dziecko upatruje przyczynę konfliktu w sobie, co potęguje dystres. Natomiast atrybucja odpowiedzialności i winy prowadzi do dwóch możliwych ocen. Jeżeli dziecko wina siebie, wówczas doznaje uczuć wstydu i winy, co wpływa negatywnie na poczucie własnej wartości. Jeżeli wina rodziców, to wówczas doświadcza gniewu, co prowadzi do wewnętrznego konfliktu – dzieci posiadają bowiem silną potrzebę pozytywnego ustosunkowania się do rodziców. Brak zrozumienia na tym etapie rozwoju tego, że jedną osobę można obdarzać ambiwalentnymi uczuciami, powoduje, jak już wspomniano wcześniej, to, że dzieci przeżywają poczucie winy i wstyd. Jeżeli na podstawie poprzednich doświadczeń dziecko ma nadzieję na pozytywne zakończenie konfliktu, wtedy wzrasta strategia zmagania się ze stresem. Najczęściej jednak przy wysokim lęku i napięciu dziecko czuje się niezdolne do radzenia sobie z konfliktem rodziców¹⁷.

Jakość relacji małżeńskiej w największym stopniu tworzy klimat życia rodzinnego, w którym dzieci kształtują i rozwijają swoją osobowość. Zła relacja między małżonkami tworzy atmosferę niesprzyjającą zaspokajaniu potrzeb psychicznych dzieci, które czują się nie szczęśliwe, niekochane, zniechęcone do podejmowania jakiegokolwiek wysiłku, podatne na różnego rodzaju patologie. Dobra jakość relacji małżeńskiej tworzy atmosferę, w której potrzeby psychiczne dzieci są zaspokajane, czują się one szczęśliwe, kochane i zachęcone do rozwoju tkwiącego w nich potencjału. Prawidłowe relacje małżeńskie są fundamentem życia rodzinnego – to od małżonków zależy, jaki wizerunek będzie miała ich przyszła rodzina.

Rodzina odgrywa niezastąpioną rolę w wychowaniu dziecka. To w rodzinie dziecko uczy się pierwszych słów, reakcji na dane zachowanie, wyrażania myśli i uczuć, w niej spotyka się również z wartościowaniem¹⁸. Rodzice są najbardziej znaczącymi osobami w życiu dziecka, zwłaszcza w okresie wczesnego dzieciństwa, kiedy – zdaniem pedagogów i psychologów – powstają zręby jego osobowości. Istotnym w tym okresie jest wpływ relacji małżeńskich, dzięki nim ma miejsce formowanie się postaw moralnych i religijnych jednostki¹⁹.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ E. Marynowicz-Hetka, *Pedagogika społeczna. Podręcznik akademicki*, Warszawa 2007, t. 2, s. 505.

¹⁹ B. Kołodziej, *Rola rodziny w kształtowaniu postawy wobec życia*, w: *Rodzina źródło życia i szkoła miłości*, red. D. Komasa-Biela, Lublin 2000, s. 234.

Wpływ relacji małżeńskich na kształtowanie obrazu siebie dziecka

Relacje między małżonkami mają także ważny wpływ na kształtowanie obrazu samego siebie przez dziecko. Wynika to przynajmniej z trzech czynników: roli rodziców jako osób znaczących, prototypowości obserwowanych w rodzinie relacji interpersonalnych oraz znaczenia małżeństwa w tworzeniu właściwego środowiska wychowawczego²⁰.

Ze względu na to, że rodzice są dla dziecka ludźmi znaczącymi, to sposób, w jaki odnoszą się do dziecka, stanowi dla niego informację o tym, jakim jest człowiekiem. Komunikacja interpersonalna, zarówno werbalna, jak i niewerbalna, ma zatem istotny wpływ na kształtowanie obrazu siebie przez dziecko. Małżonkowie mają tendencję do przenoszenia sposobu porozumiewania się między sobą na relacje z dzieckiem, dlatego styl komunikowania się dziecka jest w dużym stopniu odzwierciedleniem sposobu komunikowania się rodziców. Relacje między małżonkami warunkują również sposób, w jaki postrzegają oni swoje dziecko. Małżonkowie zadowoleni ze związku widzą w dziecku przedłużenie swojego szczęścia i udzielają mu wsparcia oraz prezentują dziecku właściwy wzór do identyfikacji. Natomiast w małżeństwach niezadowolonych rodzice mogą przypisywać dziecku część winy za problemy małżeńskie. Dziecko w takiej sytuacji postrzega siebie jako osobę nieważną, przeszkadzającą innym, rodzi się w nim również niejasne, lecz dotkliwe poczucie winy. Na dziecko, zwłaszcza tej samej płci co skonfliktowany współmałżonek, rodzic przenosi odczuwaną wobec partnera złość i wrogość, wytykając niejednokrotnie te cechy, które współmałżonek posiada. To w sposób oczywisty utrudnia dziecku właściwą identyfikację płci, trudno przecież utożsamiać się z osobą, która jest darzona przez rodzica niechęcią czy wrogością.

Negatywny wpływ na właściwy proces identyfikacji dziecka ma również powstawanie koalicji pomiędzy jednym z rodziców i dzieckiem przeciwko współmałżonkowi. Dziecko wówczas próbuje budować obraz samego siebie w opozycji do jednego z rodziców uznawanego za wroga. Zbyt wielkie podkreślanie różnic między rodzicami może w tym wypadku prowadzić do poczucia samotności i odosobnienia psychicznego. Ponadto, zanim dziecko uzna któregoś z rodziców

²⁰ Por. A. Gałkowska, dz. cyt., s. 93–94.

za wroga, musi przełamać w sobie naturalną potrzebę do szukania i doświadczania miłości obojga. Prowadzi to oczywiście do głębokich konfliktów wewnętrznych i ambiwalencji uczuć. Dziecko zmuszone do dokonania wyboru pomiędzy jednym z rodziców może doświadczać poczucia winy także za rzekomą zdradę. To z kolei prowadzi do niejasnego lęku zastępowanego kolejnym poczuciem winy²¹.

Następna przyczyna budowania obrazu siebie przez dziecko w kontekście jego związku z rodzicami łączy się z prototypowością spostrzeganych relacji interpersonalnych. Rodzice bowiem, jako osoby poznawane najwcześniej, stanowią swoistą, bardzo wczesną matrycę dla percepcji innych ludzi. Jeżeli dziecko nie ma pozytywnych wzorów relacji wśród rodziców, wówczas może niewłaściwie oceniać sytuacje społeczne. To z kolei komplikuje kontakty z innymi, utrudnia zajęcie postaw altruistycznych i asertywnych. Lęk pojawiający się w kontaktach interpersonalnych może prowadzić do prób kontroli nad otoczeniem i sytuacjami, a w konsekwencji do perfekcjonizmu²². Tylko atmosfera wychowawcza tworzona przez rodziców kochających dzieci bezwarunkową miłością, lecz stanowczych w realizowaniu swego rodzicielskiego autorytetu, kształtuje w dzieciach pewność siebie i innych, gotowość do uznawania autorytetów jak również mniejszą skłonność przyłączania się do zbuntowanych grup nieformalnych²³.

Ostatnim czynnikiem wpływającym na budowanie obrazu samego siebie przez dziecko w zależności od jakości jego relacji z rodzicami, na który warto zwrócić uwagę, jest wpływ wsparcia samooceeny jednostki przez najbliższe środowisko. Dziecko powinno otrzymywać właściwe informacje zwrotne o skutkach swojego postępowania. Szkodliwy jest zarówno nadmierny krytycyzm, jak i nieuzasadniony entuzjazm. Pewne znaczenie mają też panujące w rodzinie modele komunikacyjne, kształtują one bowiem odporność na sytuacje trudne i uczą postrzegania problemu jako zadania. Małżonkowie nieszczęśliwi mają mniej czasu dla dziecka, stąd ich pomoc jest sporadyczna. W związku z tym dziecko ma mniejsze szanse na doprowadzenie do końca swoich działań, a planowanie czegokolwiek jest trudne ze względu na przytłaczającą atmosferę w domu. Brak oparcia w rodzicach przyczynia się do rezygnacji z wysiłków w osiągnięciu celu działań. Natomiast szczęśliwi małżonkowie pozwalają dziecku

²¹ Por. tamże, s. 95–97.

²² Tamże, s. 98.

²³ E. Ozorowski, *Słownik małżeństwa i rodziny*, s. 25–26.

na dużą samodzielność, mają więcej dla niego czasu i wspierają jego wysiłki, ucząc rozwiązywania problemów i planowania czynności²⁴.

Warto w tym miejscu przypomnieć, że rodzina jest pierwszym modelem odniesień i zachowań dziecka, dlatego styl wzajemnego komunikowania się ze sobą rodziców oraz rodziców z dziećmi ma znaczący wpływ na sposób zachowania się dziecka w relacjach interpersonalnych oraz jakość nabywania przez nie społecznych umiejętności rozwiązywania konfliktów²⁵.

Zakończenie

Z powyższych rozważań dotyczących wpływu relacji małżeńskich na dziecko wynika, że prawidłowe relacje pomiędzy rodzicami stanowią fundament zdrowej, szczęśliwej rodziny. Jakość relacji małżeńskiej wpływa w decydującym stopniu na całokształt relacji w rodzinie. Stabilny związek małżeński jest dla dzieci gwarantem poczucia bezpieczeństwa – bez tego trudno sobie wyobrazić właściwie przebiegający proces dojrzewania. Dzieci są baczными obserwatorami rodziców. Poprzez naśladowanie uczą się od nich bardzo szybko języka, rodzinnych postaw, sposobów wyrażania uczuć, wzajemnego postrzegania siebie i innych. Rodzice są dla dzieci osobami znaczącymi, autorytetem.

Najgłębsze problemy człowieka wiążą się z rodziną. Jest ona pierwszą, podstawową i niezastąpioną wspólnotą. Z rodziną wiążą się podstawowe wartości, których naruszyć nie wolno, gdyż powoduje to nieobliczalne straty moralne dla społeczeństwa, a w ostatecznym rozrachunku – dla człowieka²⁶.

Wpływ relacji małżeńskich na dziecko jest oczywisty i bardzo silny, a ich jakość jest dla dziecka bardzo ważna. Przede wszystkim relacja małżeńska daje zazwyczaj początek rodzinie, a jej charakter wpływa na funkcjonowanie całego systemu rodzinnego. Poczucie zadowolenia z małżeństwa rzutuje w istotny sposób na poczucie zadowolenia z rodziny i panujący w niej klimat.

²⁴ Por. A. Gałkowska, dz. cyt., s. 99–100.

²⁵ M. Oleś, *Rodzina a umiejętności psychospołeczne dzieci*, w: *Rodzina źródło życia i szkoła miłości*, s. 272.

²⁶ T. Żeleźnik, *Jan Paweł II o małżeństwie i rodzinie*, Warszawa 1982, s. 173.

Summary

The Impact of Marital Relations on the Child

The article discusses the impact of marital relationships on the child. It clearly demonstrates the numerous aspects of parent-child interactions at many levels of interpersonal references. The paper refers to the systematic approach to the family, presents processes involved in the influence of the marital relationship on the child, and emphasizes the impact of this relationship on the child's self-image.

Those relations are described here in terms of pedagogy and psychology. The article may provide help to parents and educators as well as those otherwise interested in the subject matter.